

keskustelua

Akateeminen vs poliittinen väittely: Alustava vertailu

Johdanto

Meiltä puuttuu julkinen poliittinen keskustelu ja hedelmällinen yhteiskunnallinen vuoropuhelu. Poliitikkojen väitteet eivät kohtaa toisiaan, puhutaan toisten ohi. Poliittinen julkisuus on sarja yksinpuheluja. Väitteet eivät ota mittaa toisista väitteistä, vaan vahvistavat puhujan muissa yhteyksissä lausumia hokemia. Väitteiden totuuden varmistamiseksi kelpaa, että ne toistetaan monta kertaa. Keskusteleva kansalaisjulkisuus ei vaadi poliitikkoja tilille heidän tekemisistään tai tekemättä jättämisistään – harvakseltaan esiintynyt kritiikki on epämääräistä ja jäsentymätöntä "herrojen haukkumista".

Näillä kärjistyksillä on tullut tavaksi luonnehtia poliittista julkisuuttamme.

Kyse on pelkistetysti poliittisen väittelyn vähäisyyden vaikeuudesta. Totta onkin, että Suomessa esimerkiksi ministeri voi melko huoletta jättää sisällöllisesti vastaamatta kansanedustajan eduskunnassa esittämään kysymykseen. Kansanedustajat ja muut valturit voivat halutessaan puhua varsinaisesti vastaamatta. Paljo puhe ei vielä varmista aitoa vastausta. Monet etevät poliitikot ovat oppineet vastaamaan kysymyksiin vastaamatta kysymyksiin: he vain reagoivat esitettyyn puheeseen, mutta jättävät vastaamatta esitettyyn informaatiopyyntöön.

Tietenkin tässä pitää tehdä tavanomainen varaus: aina ei suoraa vastausta voi vaatiakaan. Puhuteltavan on voitava myös asettaa kysymys kyseenalaiseksi. Jos kysymys sisältää harhaisen oletuksen, esitettyyn kysymykseen reagoiminen harvoin sisältää suoran vastauksen. Vastaaja voi kuitenkin antaa relevanttia informaatiota. Suora vastaus ei siten aina ole ainoa reilu tai perusteltu reaktio.

Ei ole helppoa määrittää, milloin vastaajan reaktio on relevantti. Kysyjä voi vielä pitkänkin perusteellisen erittelyn jälkeen pitää kiinni alkuperäisestä kysymyksestään – ja vastaaja kiistää kysymyksen oikeutuksen sen piilo-olettamusten takia. Valtureiden ammattitaitoon kuuluu

olla perillä heille esitettyjen kysymysten sisältämistä oletuksista kaikessa laajuudessaan. Varomattomuus käy kalliiksi. Esimerkiksi eduskuntakyselyjä voi ajatella tehtävän kahdesta syystä: joko kansanedustaja haluaa tietää jotakin tai sitten hän jo tietää jotakin (omalta kansaltaan käyttökelpoista). (Eduskuntakysymyksistä ks. Wiberg 1989)

Poliittinen julkisuutemme on lyhytsykeinen, yksinkertaistava, henkilöitynyt – ja tyytyy paljolti poliitikkojen yksinpuheluiden kirjaamiseen.

Mutta eroaako poliittinen väittely muusta argumentaatiosta? Eikö poliittisen väittelyn pitäisi olla vain yleisen yhteiskunnallisen keskustelun tärkeä osa?

Poliittisen journalismin eräs tehtävä on ylläpitää ja raportoida poliittista väittelyä. Väitän, että suomalaisilla viestimillä ja niissä työskentelevillä poliittisilla toimittajilla on vielä paljon oppimista ennenkuin poliittisen väittelyn ominaislaatu ymmärretään. Ja valtoureilla on muiden kansalaisten ohella paljon oppimista ennenkuin meillä päästään sellaiseen hedelmälliseen poliittiseen vuoropuheluun ja väittelyyn, joka kehittyneelle kansavallalle kuuluisi.

Seuraavia väitteitä pidän tosina – perustelemisen jätän lukijalle kotitehtäväksi:

- (1) Ensimmäinen suomalaista poliittista väittelyä koskeva harhaluulo on se, että sitä olisi olemassa. (Meillä ei sen sijaan ole pulaa valtureiden yleisiä asioita koskevista puheista).
- (2) Poliittisella puheella on useita tarkoituksia.
- (3) Eri tarkoitusten yhteensovittaminen ei aina ole mahdollista; kaikkia tavoitteita ei voi samanaikaisesti maksimoida.
- (4) Ymmärtäessämme poliittisen väittelyn ominaislaatua voimme välttää sen ansoja.

Väittelyssä on kolme osapuolta: proponentti, opponenti (tai vastustava respondentti) ja väittelyn determinoija, joka toimii referenaana ja erotuomarina. Ne voivat olla yksilöitä tai organisaatioita. Kansanvaltaisen yhteiskunnan viimekätinen determinoija on laaja yleisö, kansalaiset.

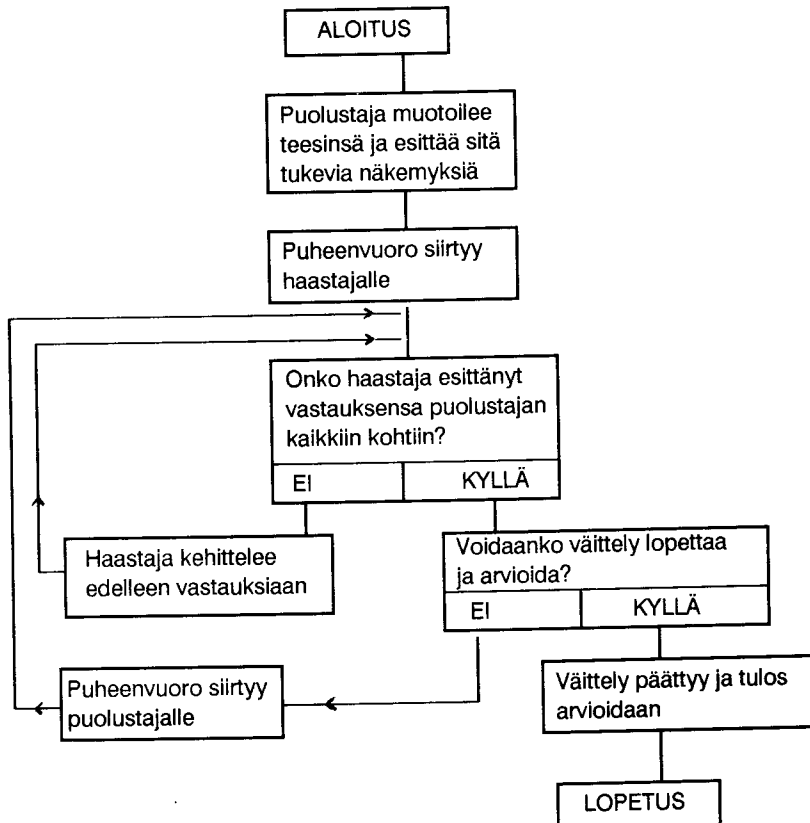
Valotan poliittisen väittelyn luonnetta rinnastamalla sen ihanteelliseen kuvaan akateemisesta väittelystä. En suinkaan väitä, että akateemiseksi väittelyksi itsensä ymmärtävä tai siksi tekeytyvä väittely aina ylittäisi ihanteeseen. Tässä käytetty akateemisen väittelyn malli on tarkoituksellisen ihanteellinen jotta saisimme mallin, johon poliittisen väittelyn piirteitä voi verrata mielenkiintoisten ja olennaisten erojen esiinsaamiseksi. (Ihanteellista akateemisen väittelyn mallia voi luonnollisesti pitää vertailukohteena myös todellista akateemista väittelyä arvioitaessa).

Akateemisessa väittelyssä noudatetaan osapuilleen Rescherin (1977) tiivistämää muodollisen väittelyn rakennetta (Kuvio 1).

Poliittisessa väittelyssä esitetään usein toiminnallisia vaatimuksia: epäkohta pitää korjata, sen kielteisiä seurauksia pitää lievittää - ylipäänsä jonkun pitää tehdä jotakin. Aivan liian harvoin meillä kuitenkin täsmällisesti vaatijat esittävät

- (1) KENEN tarkkaan ottaen pitää tehdä jotakin
- (2) MITÄ täsmällisesti ottaen pitää tehdä
- (3) MILLOIN asiaan pitää puuttua
- (4) MITEN asia pitäisi hoitaa ja
- (5) MILLÄ KUSTANNUKSELLA se pitäisi tehdä.

Poliittisen väittelyn tuoksinassa unohtuu usein, mistä oli kysymys, kun väittely alkoi. Poliitikassa ei ole 'alkuperäisiä' ongelmia, joihin voitaisiin palata, kun keskustelu on vienyt sivupoluille. Poliitikassa ei ole sivupolkuja; kaikki käy. Tämä ilmenee ehkä parhaiten niissä tilanteissa, joissa käydään seuraavankaltainen vuoropuhelu: "X sanoo A, mutta minä sanon, että B" tapauksissa, joissa A:n ja B:n välillä ei ole mitään ilmeistä yhteyttä tai suhdetta. Tässä tapauksessa puhujan nimenomaisena pyrkimyksenä onkin kiinnittää huomiota ei A:han, vaan B:hen. Kuitenkin sekä A että B voivat molemmat olla relevantteja jonkin yleisemmän kysymyksenasettelun valossa.

Kuvio 1
Muodollisen väittelyn rakenne
(Rescher 1977)

Esimerkiksi käynee seuraava: "Kyse ei ole luonnon-suojelusta, vaan työpaikoista". Puhuja haluaa siirtää keskustelun painopisteen koskemaan työllisyyspolitiikkaa sen sijaan, että keskusteltaisiin ympäristöpolitiikasta. Molemmat politiikkalohkot saattavat kuitenkin olla relevantteja pohdittaessa pitäisikö jokin saastuttava tehdas välittömästi sulkea. Jos keskustelu rajoitettaisiin koskemaan vain toista politiikkalohkoa, saataisiin käytännöllinen toimenpidesuositus olla toinen kuin tapauksessa, jossa kaikki relevantit ulottuvuudet huomioitaisiin.

Politiikassa ei voi palata 'lähtöruutuun' siinä mielessä kuin se voidaan tehdä tieteellisessä väittelyssä, koska mitään poliittista alkupistettä ei ole.

Se, mitä käytännöllisiä ongelmia ollaan ratkomassa saattaa kiteytyä vasta monipolvisen ja pitkällisen väittelyn jälkeen. Kun on päästy yhteisymmärrykseen reaktioita edellyttävistä ongelmista niin niitä voidaan ryhtyä työstämään. Kaikki työstämisen vaiheet ovat avoimia monenlaisille poliittisille väliintuloille – toiminnan lopettamisesta alkaen.

Insinööri-tieteellinen suhtautuminen ongelmiin on seuraavankaltainen:

- (1) Kartoitetaan alkuperäiset ongelmat.
- (2) Määritetään nykyisten menettelyjen kelvollisuus ongelmien ratkaisemisessa tarkastelemalla miten ne selviytyvät uusista juuri syntyneistä ongelmista ja miten niillä kyetään hoitamaan vanhat ratkeamattomat ongelmat.
- (3) Harkitaan, mitä uusia ongelmia muutokset voisivat synnyttää.
- (4) Määritetään tarpeelliset muutokset.
- (5) Toimeenpannaan muutokset.
- (6) Arvioidaan tulokset menestyksen/tappion määrittämiseksi.

Politiikassa ongelmat ovat toiminnan raaka-ainetta. Poliitiikassa väittelyn sisältö elää jatkuvasti. Huomattava osa poliittisessa väittelyssä onkin juuri sitä, että pyritään sanomaan jotakin vakuuttavaa ja lopullista siitä 'mistä on kysymys' eli itse väittelyn aihepiiristä. Se, joka pystyy sanelemaan ongelmalistan, on jo ainakin puoliksi määrittänyt, mitkä reaktiot ylipäänsä voisivat olla kyseisten ongelmien ratkaisuja. Ratkaisut ovat aina tiettyjen ongelmien ratkaisuja.

Väittelyn osapuolet voivat käyttää useita keinoja itse tärkeinä pitamiensä asioiden esiinnostamiseksi – ja vähäpätöisinä pitamiensä asioiden tukahduttamiseksi.

Poliittisessa väittelyssä eri vaiheiden merkityksellisyys määräytyy monen tekijän avulla. Jos poliitikko N.N. 'hävisi' tietyn väittelysekvenssin ja 'voitti' kaikki muut, niin kokonaisarviossa hän silti saattoi 'hävitä'. Voitot ja

tappiot eivät siten ole suoraviivaisesti yhteenlaskettavissa. Yhden askeleen horjahdus voi merkitä politiikan kasvojen ratkaisevaa menettämistä.

Heikki Ylikangas ehdottaa napakassa puheenvuorossaan (Ylikangas 1989), että tieteellisissä väittelyissä noudatettaisiin seuraavia periaatteita:

1. Keskustelun aloittaja (kriitikko tms.) lyö lukkoon ne kysymykset, joita siinä keskustelussa käsitellään.
2. Kritiikkiin vastaaja ei saa ottaa esille uusia kysymyksiä eli hän ei saa puolustautua hyökkäämällä.
3. Henkilöön ei ole lupa kajota.
4. Vastineissa ei pidä toistaa samoja argumentteja.
5. Puheenvuorojen tulee lyhentyä kierros kierrokseksi.

Nämä ovat minusta kaikki erinomaisia ohjeita tieteellistä keskustelua silmälläpitäen. Niitä tosin usein rikotaan, mutta ne tarjoavat hyvän mittatikun, yleisen käyttäytymisnormiston. Periaatteet paljastavat samalla tieteellisen ja poliittisen keskustelun olennaisia eroja. Poliittisessa keskustelussa aihepiiriä ja väittelyteemoja ei voi ennalta lyödä lukkoon, koska politiikassa miltei kaikki liittyy miltei kaikkeen. Poliitiikassa on kyse strategisesta vuorovaikutusverkosta, jossa yhden asian muuttaminen vaikuttaa koko asetelman muutoksiin. Poliitiikassa voi vain ani harvoin olettaa, että ceteris todella on paribus! Poliitiikassa uusia aiheita voidaan nostaa esiin koska tahansa. Itse asiassa poliittisen keskustelun osallistujia on etukäteen yleensä jokseenkin mahdoton rajata. Poliitiikassa kuka tahansa voi koska tahansa nostaa keskustelun piiriin uusia asioita. Toimijoiden on tähän vain yksinkertaisesti sopeutuminen. Toista vaihtoehtoa emme normatiivisista syistä salli; avoimeen kansanvaltaiseen menoon kuuluu, että jokaista on kuultava.

Henkilöön ei politiikassakaan ole "lupa" kajota, mutta silti se on varsin yleistä: Väitetään esimerkiksi, että "kansanedustaja NN, on tuota mieltä vain koska hän on X-puolueen jäsen." Puoluejäsenyys on tietenkin irrelevantti puhujan väitteen totuusarvon kannalta, mutta poliittisessa puhunnassa sillä on vakuuttavaa voimaa.

Poliittisessa keskustelussa toistolla on aivan olennainen merkitys. Poliittinen puhe yleensäkin on erittäin redundanttia. Useat poliittisen väittelyn voitot ovat juuri sitkeän toiston hedelmiä; vastapuoli kyllästyy, ja toistoihin yhä uudelleen palaava korjaa lopulta voiton. Puheenvuorojen pituutta ei politiikassa yleisesti ottaen voi ennalta rajata, mutta nähdäkseni kaikkeen vuoropuheluun, joka pysyy edes kohtuullisesti samassa aihepiirissä, kuuluu, että puheenvuorot lyhenevät kierros kierrokseksi. Jos toistoa rajoitetaan, niin on hyvin vaikea nähdä, miten puheenvuorot voisivatkaan pidetä: uusia oleellisia näkökohtia on vaikea muutaman puheenvuoron jäl-

keen enää keksiä.

Argumentaatio kansalaisvalmiutena

Argumentaatioteorian perusteiden tuntemus kuuluu jokaiselle kansalaiselle; se on yhteisten asioiden hoitamisen asiallisen arvioinnin välttämätön ehto.

Kauniilla tavalla argumentaatioteorian alkeiden tuntemisen tarpeellisuus on osoitettu vastakysymyksellä: Todista, miksi pitäisi osata argumentointia. Mistä tietäisit sen olevan hyvä todistus?

Ainoa varma turva kelvotonta päättelyä vastaan on järjekyllait. Se ei voi perustua muuhun kuin moitteetoman päättelyn periaatteiden tuntemukseen ja näiden periaatteiden säntilliseen soveltamiseen.

Argumentti koostuu joukosta väitteitä, joista yhden väitetään seuraavan muista. Johtopäätös seuraa perusteista. Argumentilla tarkoitetaan siis vähintään kahden lauseen joukkoa, joista toinen hyväksytään toisen nojalla. Hyväksytyä väitettä kutsutaan argumentin johtopäätökseksi. Perusteita, joiden nojalla johtopäätös hyväksytään, kutsutaan argumentin premisseiksi.

Kaikkia argumentteja pitäisi arvioida ennenkuin ne hyväksytään tai hylätään. Argumentin arviointi voidaan jakaa kolmeen osaan (esim. Weston 1982):

- (1) selvittäminen
- (2) sen kysyminen, miten perusteet tukevat johtopäätöksiä
- (3) perusteiden tarkistaminen.

Ensiksi siis selvitetään, onko kyseessä argumentti eli esitetäänkö johtopäätökselle perusteluja, annetaanko johtopäätöksen oikeuttamiseksi jotakin tukea. Ellei johtopäätöstä tueta perustein, kyseessä ei ole argumentti.

Toiseksi argumenttia on syytä selvittää. Tähän kuuluu kolme erillistä tehtävää:

- (a) erotetaan perusteet
- (b) erotetaan johtopäätökset
- (c) esitetään argumentti mahdollisimman neutraalilla, selkeällä ja johdonmukaisella tavalla.

Sitten tulee selvittää miten perusteet tukevat johtopäätöksiä.

Argumentin peruste sotketaan usein argumentin esittämisen motiiviin tai syyhyin.

Motiivi jonkin väitteen esittämiselle on kuitenkin yhdenkään väitteen perusteille: joskus kannattamme hyviä asioita huonoista syistä ja huonoja hyvistä.

Argumentteja argumentteina arvioitaessa ollaan kiinnostuneita vain siitä, seuraako johtopäätös todella perusteista, ts. oikeuttavatko premisit johtopäätöksen. Argumentin looginen virheettömyys määräytyy premisien totuudesta tai epätotuudesta riippumatta: virheet-

tömällä argumentilla voi olla epätodet premisit ja epäkorrektilla argumentilla voi olla todet premisit.

Pätevä argumentti on totuudensäilyttävä: jos perusteet ovat tosia ja argumentti on pätevä eli validi, silloin johtopäätöksenkin on oltava tosi. Validissa argumentissa johtopäätös ei voi olla epätosi, jos perusteet ovat tosia.

On erotettava siis kolme asiaa:

- (1) Ovatko premisit tosia?
- (2) Onko johtopäätös tosi?
- (3) Seuraako johtopäätös perusteista, ts. onko argumentti validi?

Argumentti on sitova eli hyvin perusteltu, jos se on pätevä ja sen kaikki premisit ovat tosia. Tällöin argumentin johtopäätös on tosi.

Aidossa filosofisessa väittelyssä on kaksi osapuolta, jotka molemmat tavoittelevat totuutta. Pyritään selvittämään jokin asia. Molemmat ovat valmiita luopumaan kannastaan todistusaineiston osoitettua heidän erehtyneen. Perustelut ratkaisevat.

Politiikassa on toisin.

Politiikassa väittelijöitä ei ensisijaisesti kiinnosta totuus, vaan menestys, kannatuksen ylläpitäminen ja sen hankkiminen.

Politiikka ei ole koulupoikaväittelyä, jossa etukäteen sovittaisiin väittelyn täsmällisestä asiasisällöstä ja väittelyn kestosta tai muista tämän kaltaisista seikoista.

Väittelijöiden määräkään ei ole alunperin sovittu: haastajia voi ilmaantua mukaan missä vaiheessa tahansa.

Poliittisen väittelyn yleisö eli väittelyn viimekätinen arvioija ei ole kiinteä: osa yleisöstä keskeyttää väittelyn seurannan, osa kiinnostuu ja tulee mukaan vasta väittelyn loppupuolella. Tieteellisen väittelyn yleisö rajoittuu tiedeyhteisöön.

Politiikko puhuu eri joukoille eri tavalla.

Poliittisen väittelyn yleisö — viime kädessä äänestäjät vaalikopeissaan — ottavat huomioon väittelyn tuloksen ohella monia muitakin asioita. Ehkä enemmän juuri muita.

Väitteiden totuus ei kiinnosta poliittista väittelyä käyviä samalla tavalla kuin totuudenrakkautteen sitoutuneita tieteilijöitä. Poliittisessa väittelyssä nähdään yleensä paljon vaivaa ikävän totuuden — kannatuksen valossa kielteisen totuuden — peittämiseksi. Poliitiikko yrittää väistää totuutta silloin, kun hän pitää sitä kiusallisena.

Tähän hänellä on iso joukko avuja. Poliitiikko voi ottaa keskustelun piiriin täysin uuden asian. Hän yrittää saattaa vastustajan outoon valoon tuomalla keskustelun piiriin vastustajalle hankalia asioita.

Usein poliitiikko urhoollisesti taistelee sellaista kan-

taa vastaan, jota kukaan ei ole kannattanut.

Poliittisen pelin säännöt luodaan itse. Asiat politisoidaan tietoisesti, konflikteja luomalla luodaan. Taitava poliitikko valikoi huolella tulevat poliittiset konfliktit: hän nostaa esiin ne, jotka uskoo itse voittavansa. Merkitsee suurta riskiä nostaa poliittiseen keskusteluun uusia teemoja, joiden luonnetta ei etukäteen ole hyvin ymmärretty. Poliitikko haluaa puhua vasta kun hän jo tietää; tieteilijä voi esittää aivan viljejäkin hypoteeseja — kunhan hän muistaa esittää ne nimenomaan hypoteeseina.

Poliitikko voi meillä jokseenkin rauhassa jättää selvään ja suoraan kysymykseen vastaamatta. Mieluummin hän puhuu asiasta yleisesti ja ilmoittaa kannattavansa kaikkia hyviä asioita ja vastustavansa pahoja. Suomalainen poliittinen puhunta on tarkoituksellisen epämääräistä ja harkitusti monimielistä (Wiberg 1990)

Poliitikko ei vastaa esitettyyn kysymykseen, vaan valitsee ensin itselleen mieluisamman asian ja pohdiskelee sitä. Poliitikko tietää, että hän kiusallisella tavalla joutuu tilille yksikäsitteisistä vastauksista.

Kulttuurissamme taidettaisiin itse asiassa pitää jotenkin omituisena sellaista poliitikkoa, joka selvään kysy-

mykseen antaisi selvän, yksisanaisen vastauksen. Sellaista suoruutta pidettäisiin kai töksäyttämisenä; meillä valturin pitää antaa laveita lausuntoja — ei niinkään varsinaisesti vastata.

Monasti poliitikot eivät tarkoita sitä, mitä kirjaimellisesti sanovat — eivätkä sano, mitä tarkoittavat. Erityisen viheliäinen tapa on aloittaa lauseella "En sano, että ...". Tällöin kuulija joutuu ymmälle: Miksi poliitikko varavastavien ja nimenomaan ilmoitti, ettei hän väitä pääministeriä tyhmäksi tai oppositiojohtajaa pyrkyriksi? Ehkä hän sittenkin tarkoitti juuri sitä? Emme voi varmuudella tietää.

Poliittisen väittelyn taso on kansakunnan politiikan kypsyden mitta.

On kohtuutonta syyttää poliitikkoja siitä, että he käyttävät hyväkseen mahdollisuuksiaan totuuden pakoiluun. Jos ministeri voi pitää kansanedustajia pilkkanaan eduskunnan kyselytunnilla — jättämällä vastaamatta asialliseenkin kysymykseen — vika on yksinomaan tällaista kohtelua sietävässä eduskunnassa. Jos poliitikot voivat kieroilla kansalaisille, syy on yksinomaan siihen tyytyvien äänestäjien.

Matti Wiberg

Asetelma 1

Eräitä akateemisen ja poliittisen keskustelun eroja:

Akateeminen

Teema pysyy
Kaikki huomioidaan
Neutraalisuus
Selvää
Osallistujat tiedossa

Poliittinen

Teema vaihtuu
Kielteiset asiat pillossa
Ideologiset vääristymät
Epäselvää, mitä ongelmia ollaan ratkomassa
Osallistujia ei tiedetä etukäteen

Kirjallisuus

RESCHER, Nicholas: *Dialectics: A Controversy-oriented Approach to the Theory of Knowledge*, State University of New York Press: Albany 1977.

WESTON, Anthony: *A Pattern for Argument Analysis in Informal Logic*, *Teaching Philosophy* 5(1982):2,

135-139.

WIBERG, Matti: Att veta eller vilja veta: Om spörsmål i riksdagen, *Finsk tidskrift* 225-226(1989):10, 538-543.

WIBERG, Matti: Poliitikon monimielisyys syytösten pakoilua, *Helsingin Sanomat* 25.2.1990, 2 (yliö).

YLIKANGAS, Heikki: Keskustelun edistäminen tiedellisissä aikakauskirjoissa, *Aamulehti* 1989.